

Nagy Elemér professzor úr a hatvanas évek első felében tartott nekünk, másodéves matematika-fizika szakos hallgatóknak kísérletfizika-előadásokat a nevezetes XI-es teremben. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kara akkor még a Múzeum körúton volt, a fizikai nagyelődó a második emeleten. Nálam érdekesebbeknek joga megítélni ezeket az előadásokat, mindenestre arra emlékszem, hogy nem voltak szabványosak. A professzor néha fehér köpenyben jött előadni, de ez óra közben szemmel láthatóan zavarta. A kísérleti fizikai tanszéken a professzor oktatómunkáját segítő, a hallgatókkal is jó kapcsolatban álló munkatársai voltak: *Hajdú János*, *Schuszter Ferenc* és

1997-ben a *Természet Világa* szerkesztősége előtt.

Radnai Gyula. (Radnai Gyula később a *XI-es tanterem a Főépületben* címmel megírta e legendás fizikai előadó életteli történetét a *Természet Világa* 2016. évi 9. számában.) A professzor tanszékének titkárságán dolgozott évfolyamtársunk, *Monspart Saci* édesanyja, akinél ügyes-bajos dolgainkat intézhettük.

Nagy Elemér professzor úrral újra „munkakapcsolatba” csak évtizedek múltán, 1997-ben kerültem. Az előzményekhez csak annyit, hogy a hetvenes évek közepétől a *Természet Világa* tudományos ismeretterjesztő folyóirat szerkesztője, a rendszerváltás után főszerkesztője lettem. A természettudomány eredményeinek közkinccsé tétele mellett tudatosan küzdöttünk az áltudományos nézetek térhódítása ellen. *Szeptikus sarok* címmel rovatot indítottunk, *Bencze Gyula* hathatós segítségével, *Szentágothai János* elnökletével megalapítottuk az első hazai szeptikus mozgalom szervezetét, a Tényeket Tisztelők Társaságát. Később felsőbb szövetségünk is lett az *Ádám György* akadémikus által 1997-ben életre hívott Ismeretterjesztő Bizottság az Akadé-

mián. Ez a bizottság rendezett még abban az évben egy vitaülést a tudomány és az áltudomány viszonyáról. Azon a rendezvényen találkoztam újra egykori professzorommal. Beszélgetésünk során megtudtam, őt is foglalkoztatja, bosszantja az áltudományok burjánzása. Felcsillant a szemem, amikor elmondta, hogy ezzel kapcsolatos gondolatait, morgolódásait írásban is rögzíti, de csak az íróasztala fiókja számára. Több sem kell egy lapkészítő embernek, kiimádkoztam tőle ezeket az írásokat. Így jelenhetett meg azután *A pénzszerzés tudomány ürügyén* című kétrészes írása a *Természet Világa* 1997. évi 9. és 10. számában, a *Dobozos-holisztika* cikke pedig az 1998. évi januári számunkban.

A kiszolgáltattott emberek zsebében kotorászó áltudósok szélhámosága különösképpen bosszantotta. Erről így írt:

„A szélhámos áltudós tipikusan csupa jót ígér az embereknek: pénzt, egészséget, a jövő megismerését. A közvetlen pénzigéretre példa a pilótajáték, a közvetettre a csodálatos találmány (például vákuum nullponti energiával működő perpetuum mobile). Ezek ellen viszonylag könnyű hatékonyan védekezni. Az áltudósok örök és gazdag vadászterülete azonban a gyógyítás, ahol a betegségük következtében kiszolgáltattott helyzetű szerencsétlen embereket fosztanak ki a legaljasabb módon. Néhány különösen visszataszító esettel a nagyközönség is megismerkedhetett nemrég a rádió jóvoltából.

A következőkben a pénzszerzés fő területeit tekintjük át, és igyekszünk majd az olvasót óvatosságra inteni abban a reményben, hogy a mondottakon egy

Staar Gyula tudományos újságíró az ELTE matematika-fizika szakán végzett 1968-ban. 1974-től a *Természet Világa* folyóirat szerkesztője, 1990–2017 között főszerkesztője. Számos jeles matematikussal és fizikussal készített hosszabb interjúkat, egy részük könyv alakban is megjelent: *A megélt matematika*, *Megszállottak*, *De mi az igazság...*, *Matematikusok és teremtett világuk*, *Fizikusok az aranykorból*. A tudományt közkinccsé tevő munkásságáért több díjban, elismerésben részesült.

kicsit eltöprengenek. Talán felismerik majd, hogy minderre maguk is rájöhettek volna, ha kritikusabban gondolkodnak.”

Írásában ezután példákkal mutatott rá a paratudomány szélhámosainak trükközéseire.

Az említett akadémiai vitaülésein többen elmondták véleményüket a tudományról, áltudományról. Két neves filozófusnő hozzászólása hullámokat vetett. A rendszerváltozás után a talajukat veszteni látszó filozófusaink körében kezdett divattá válni a posztmodern irányzat. A fiatalabb filozófusnő ilyen szemlélettel beszélt a tudományról. Az idősebb pedig egyenesen a tudomány szemére vetette a szögesdrótokba vezethető villanyáramot, és azt, hogy nem képes világgépet formálni. Ez már kiváló matematikusunkat, *Laczkovich Miklóst* is megszólalásra készítette, s bár érzékelhető volt feldúltsága a hallottaktól, mégis kristálytisza logikával mondott ellent, majd határozottan kijelentette: „Mi matematikusok soha nem is akartunk világgépet alkotni, nem ez a dolgunk. Mi problémákat oldunk meg, ez a feladatunk.”

A vitaülést követően, kisebb csoportokra szakadva kötetlen beszélgetés alakult ki. A fiatalabb filozófusnő mosolyogva Nagy Elemérhez lépett: „Professzor úr, én az egyetemen hallgattam az ön előadásait.” A professzor nem mosolygott:

NAGY ELEMÉR (1920–2000)

Gyulai József
Wigner FK

Nagy Elemér különleges színfoltja volt a hazai műszaki fizikának. Hosszú ipari tapasztalat birtokában váltott előbb a felsőoktatás területére, ahonnan kutatóintézeti vezetőnek távozott. Közismerten éles elméjű, sok-sok – nem egyszerűen szakmai – témában professzionális tudású, mély észjárású ember, akinek váratlan asszociációi, ötletei, gyökeresen más stratégiát sugalló kérdései szinte minden vitát új, eleven irányokba tereltek. Kétségtelen, hogy nem minden vitapartnere tudta elfogadni, elismerni gyakori győzelmét – innen a szélsőségekbe hajló megítélése. Talán ebből is ered, hogy nem egy összefüggő életmű dicséri az emlékét, hanem azon eredmények tömege, amelyek nélküle nem, vagy sokkal később, vagy gyengébb minőségben születtek volna meg. Munkatársainak eredményeibe épültek be meghatározó, útmutató ötletei. Megadatott neki, hogy a különleges gondolkodásmódját generációk során átadja, de erre is érvényes volt, hogy rezonáns – talán az sem sértő, hiszen sok ragyogó tanítványát ismerem, ha azt mondom: kongeniális – fogadókészség kellett ahhoz, hogy az átadott gondolkodásmód a tanítványokban aktív értéké váljék. Mindezzel együtt Nagy Elemér egyike volt a második félszázadban a hazai

– *Kedvesem, akkor kicsit jobban kellett volna figyelnie!* – válaszolt a maga kissé karcos modorában.

Végezetül hadd idézzek ide még két rövid részt a már említett írásából:

„Tisztában kell lennünk azzal, hogy a tudomány sohasem tekinthető befejezettnek, lezártnak, hiszen egyre nő a megfigyelhető természeti jelenségek sokasága, újabb, hatékonyabb, érzékenyebb, gyorsabb vizsgálati lehetőségek birtokába jutunk, ezáltal nagyobb részletességgel ismerhetjük meg a jelenségeket. Módszerünk nem csupán az intelligens megfigyelés, hanem a kísérlet is, ahol a vizsgálható jelenségek tartományát kibővítve olyan helyzeteket teremtünk, ahol valamilyen természeti törvény döntő súllyal mértekadó, s így a megfigyeléseket – helyesebben akkor már –, a kísérleteket többször is megismételhetjük...”

Célszerű olyan jelenségekre is felhívni a figyelmet, amelyek értelmezése még a tudományos körökben is vitatott. Nézetem szerint ezt azért jó megtenni, mert a tanítás legfőbb eredménye az kellene legyen, hogy meggyőzzük tanítványainkat a természettudományos út és a természettudományos módszerek kizárólagos alkalmasságáról.”

Mindezzel csupán azt akartam elmondani, hogy egykori professzorom, Nagy Elemér tényeket tisztelő ember volt.

fizika, műszaki szakma azon nagyjainak, akihez – legalábbis egy-egy jelentős, gyakran kritikus pillanatban – szinte valamennyiünk élete „súrlódott”. Miként ez az „írás” is szeretne.

1949-ben szerzett oklevelet a Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karán.

1951-ben lett a fizikai tudomány kandidátusa, majd a lumineszcencia és az elektrolumineszcencia kísérleti és elméleti vizsgálata témakörből írt disszertációval megszerezte – ahogy akkor mondták – a fizikai tudományok doktora fokozatot. Ezt követően témát váltott: az ötvözetek egyensúlyi állapotával és az azokra vezető folyamatok kísérleti és elméleti vizsgálatával kezdett foglalkozni. 1973-ban megválasztották a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába. 1985-ban kérte, hogy a Műszaki Tudományok Osztályára kerülhessen át, ahol a szándékainak, koncepcióinak jobb megvalósulását remélte.

1943-ban kezdett dolgozni az Egyesült Izzó Villamosági Rt.-nél, és ott dolgozott 1956-ig. Közben, 1952-ben egyetemi tanárrá nevezték ki a Miskolci Nehézipari Egyetemre. 1956–1974 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szilárdtestfizika tanszékének egyetemi tanára, emellett, 1958-tól, az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetében is tevékeny. Tudományos és tudományos szervező tevékenysége elismeréseként 1970-ben Állami Díjat, 1973-ban Akadémiai Díjat

A temetésen – az Eötvös Loránd Fizikai Társulat elnökeként – elhangzott beszéd alapján készült írás megjelent a *Magyar Tudomány* 45/9 (2000) szeptemberi számában.